

УДК 2-67 (477)

DOI: <https://doi.org/10.17721/sophia.2025.26.11>

Зоя ШВЕД, д-р філос. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0002-5766-1980

e-mail: shwedzoia@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Марія НЕСТЕРОВА, д-р філос. з релігієзнавства, асист.

ORCID ID : 0000-0001-5784-4704

e-mail: mnesterova@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

МІЖКОНФЕСІЙНА СПІВПРАЦІ ПРОТЯГОМ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Вступ. Розглянуто особливості міжконфесійної співпраці релігійних організацій України з 2022-го до 2025-го року включно. Протягом цього періоду воєнної агресії проти нашої держави, що триває, релігійні громади були вимушені ініціювати свою співпрацю у тих соціогуманітарних сферах, у яких необхідно було виробити нові механізми взаємодії з державою, соціальними групами, знаходити нові можливості для максимально швидкого досягнення цілей, оптимізувати співпрацю з міжнародними неурядовими організаціями та партнерами. Проаналізовано основні напрями діяльності релігійних організацій у забезпеченні потреб цивільного населення та військових у сфері гуманітарної (економічної) допомоги, психологічної підтримки, розширення сфери міжнародної співпраці та протидії пропагандистським наративам країни-агресора.

Методи. Використано методи моніторингу, реконструкції, описування, аналізу та узагальнення. Дослідження базовано на принципах об'єктивності, плюральності та неупередженості. Емпіричну основу дослідження становлять публічні матеріали з відкритих джерел.

Результати. Розглянуто особливості міжконфесійної співпраці релігійних громад в Україні протягом дії воєнного стану на прикладі гуманітарних проєктів під керівництвом Карітас-Спес Україна (Католицька Церква), волонтерської служби Української Греко-Католицької Церкви, об'єднаної юдейської громади, мусульманської громади "Умма" та інших у співпраці з органами владних повноважень та нерелігійними громадськими об'єднаннями. Визначено основні напрями діяльності, які спрямовані на забезпечення життєвих потреб вразливих верств населення, які потерпають від воєнної агресії. Окреслено та проаналізовано специфічну роль капеланської служби як фактора, що забезпечує морально-психологічну стійкість військовослужбовців.

Висновки. Встановлено, що цільові групи, які є об'єктом допомоги, і з приводу яких ведеться міжконфесійна співпраця, не обираються за ознаками релігійної приналежності і вони локалізовані в Україні. Обґрунтовано, що участь органів владних повноважень у реалізації проєктів міжконфесійної співпраці забезпечує їх (проєктів) доступність. Представники релігійних громад убачають у своїй співпраці можливість для консолідації українського суспільства та підкреслюють необхідність продовження такої співпраці після завершення війни. Зазначено, що реалізація програм та проєктів релігійних організацій сприяє формуванню інститутів громадянського суспільства, які в повоєнний час гарантуватимуть сталий розвиток демократії у нашій державі.

Ключові слова: міжконфесійна співпраця, соціальне партнерство держави та релігійних організацій, солідарність релігійних громад, гуманітарна діяльність релігійних громад.

Вступ

Міжконфесійна співпраця між різними релігійними громадами України має тривалу історію. Її форми та особливості зазнавали змін, відповідаючи на вимоги часу та потреби українського суспільства. Останні близько тридцять років така співпраця найчастіше відбувалася відповідно до настановчих документів Всеукраїнської Ради Церков та Релігійних Організацій, інституції, що була створена в 1996 році як один з інструментів громадянського суспільства. І якщо на початку основною метою Ради було "національно-духовне відродження" та "сприяння міжконфесійному діалогу", то сьогодні цілі окремих релігійних організацій і, як наслідок, їх представницького органу, змінилися. Підтриманий заявою ВРЦіРО у серпні 2025 року принцип "дзеркальності" свідчить про те, що сьогодні в релігійних громадах актуалізувалася тема переосмислення таких важливих понять, як "справедлива війна", "агресія", "принцип ненасильства" (Заява ВРЦіРО з приводу вимоги..., 2025) тощо. Констатуємо очевидне – історичний час, у якому ми опинилися, унеможливило тривалі теоретизування щодо важливості "примирення з ворогом", "непротидії злу насильством" чи чогось подібного. Перед релігійними громадами та їх духовними наставниками постали нові виклики, пов'язані з війною та її наслідками, успішне долаання яких можливе виключно за умов консолідованої співпраці.

Мета і завдання. Мета дослідження полягає у виявленні та аналізі основних напрямів діяльності релігійних

організацій у період 2022–2025 рр., а завдання полягає у виокремленні та систематизації ключових механізмів забезпечення міжконфесійної співпраці з метою подолання наслідків війни.

Методи

Основою дослідження обрано міждисциплінарний підхід, що дозволило під час аналізу емпіричного матеріалу використати компаративний метод, методи систематизації, аналізу та синтезу. Методологічна рамка комплексного осмислення зумовила обрання тих форм і практик міжконфесійної співпраці, які стали об'єктом вивчення. Завдяки методу узагальнення було визначено сучасні напрями співпраці між релігійними громадами в умовах війни. Аналітичний метод забезпечив можливість виокремити не тільки характерні особливості такої співпраці, але й окреслити її нові напрями, які самими організаціями визнаються як перспективні для післявоєнних перетворень.

Результати

Заклики до переоцінювання "пацифістської спадщини" релігійних громад поширюються не тільки серед пересічних віруючих та їхніх духовних лідерів, але й знаходить своє відображення у перегляді доктринальних положень, зокрема серед протестантських церков. Актуалізація дискусій щодо теорій "пацифізму", "антимілітаризму" та "справедливої війни" приводить до очевидного висновку, який можна сформулювати таким чином: необхідно шукати так званий "інший варіант, що веде до

© Швед Зоя, Нестерова Марія, 2025

трансформаційних ініціатив" (Penner, 2024). Цей підхід, по суті, акцентує увагу як на стратегії примирення із супротивником, так і на визнанні відповідальності за вчинену несправедливість. "Третій варіант", про який ідеться, формулюється на основі того, що ідеями, які забезпечили би можливість вмотивувати встановлення миру, стають ті, що містяться безпосередньо в самій релігійній доктрині. Потрактуванням доктрини мали б займатися богослови та духовні лідери поколінь, адже це потребує значних інтелектуальних зусиль та глибокого знання тематики. Складність розуміння "паціфістських ідей" полягає в тому, що вони часто пов'язані з такими поняттями, як "мир" та "справедливість", і ця обставина (невизначеність понять) призводить до того, що визначення, чим є паціфізм, узалежнюється від конкретного "релігійного нарративу" з уявленнями про справедливу війну і захист невинних. Тому більшість етапів згаданих "трансформаційних ініціатив" від протестантських громад звернені в майбутнє, у час побудови миру після війни (ненасильницькі прямі дії для захисту, деескалація завдяки роззброєнню тощо). На наш погляд, більш плідним має бути підхід, запропонований Міжконфесійною декларацією, підписання якої було ініційоване Всеукраїнською Радою Церков і Релігійних Організацій в липні 2025 року. У цьому документі йдеться, зокрема, про те, що насильство має бути покаране і моральний нейтралітет тут буде злочином, а не виявом смирення.

Якщо напередодні початку активної фази війни проти України більшість релігійних громад залучалася до харитативної діяльності (медичне та пенітенціарне капеланство, гуманітарна допомога тощо), то тепер ми спостерігаємо запит на переосмислення позиції "паціфізму" та участі в захисті Батьківщини в лавах Збройних сил України. Для релігійних діячів та віруючих переосмислення свого ставлення до війни та конфліктів часто зумовлює необхідність сформулювати новий нарратив потрактування релігійних ідей. Прикладом цього стали виступи лідерів релігійних громад, лейтмотиви яких сформульовані в тезах про "силу солідарності" та "спільну відповідальність", умовою яких і формою вияву яких є захист суверенних прав українського народу, що були зневажені (Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій зустрілася..., 2025). Попри важливість богословських дискусій у середині релігійних громад, як у нашій державі, так і за кордоном, триває активна діяльність з надання допомоги Україні. Як зазначається у згаданій декларації, мобілізація гуманітарної підтримки, яка здійснюється релігійними громадами, спрямовується не тільки на допомогу безпосереднім жертвам агресії, але й тим, "хто відновлює життя в Україні та її діаспорі" (Міжконфесійна декларація: Заклик до совісті..., 2025).

Протягом 2022–2025 років було здійснено моніторинг правотворчої і виконавчої діяльності органів владних повноважень у питаннях організації співпраці з релігійними організаціями та іншими суб'єктами державно-конфесійних відносин та проведено дослідження діяльності різних релігійних організацій в Україні, які надавали та надають допомогу військовим, біженцям та внутрішньо переміщеним особам.

Для розуміння масштабів проблеми наведемо деяку статистику. За офіційними джерелами ООН на 1 липня 2025 року тимчасовий захист отримали: в європейських країнах понад 5 мільйонів українців; понад 500 тисяч за межами Європи. Принагідно зазначимо, що з вересня

2024 року спостерігається процес повернення українців на Батьківщину. Згідно з інформацією Порталу Оперативних Даних ООН, більшість внутрішньо переміщених осіб в Україні отримують допомогу завдяки співпраці міжнародних організацій з місцевими неурядовими організаціями, до числа яких входять релігійні громади та організації (Ukraine Refugee Situation, 2025). Зрозуміло, що більша частина фінансової допомоги надходить у вигляді предметів першої необхідності та матеріального забезпечення інфраструктури місць, де тимчасово перебувають біженці. Далі ми розглянемо конкретні приклади діяльності релігійних організацій, які на практиці засвідчили свою прихильність задекларованим принципам.

Почнемо з найбільш актуальних. Зі звітів Департаменту Військового Капеланства Патріаршої курії УГКЦ ми довідуємося, що здійснюється матеріальна та духовна підтримка дітей військовослужбовців та полеглих воїнів, допомога в лавах Збройних сил України не тільки з місією духовної підтримки та підтримки морального стану, а і співпраця з патронатною службою ЗСУ (У Карпатах пройшов Творчий християнський табір ..., 2025). Що є надважливим у цій роботі, так це патріотичне виховання, якому приділяється надзвичайно багато уваги. Ця робота є одним зі способів реалізації державної політики, передбаченої законами, яка має забезпечити безпекове середовище для громадян України (Про захист конституційного ладу..., 2024; Про рішення Ради національної безпеки і оборони України ..., 2021). Ми вважаємо, що започаткована діяльність у поєднанні із соціально значущими проєктами сприятиме розбудові ефективних інститутів громадянського суспільства, інституалізація якого є запорукою збереження демократії.

Одним із них є досвід соціального служіння, репрезентований католицькими єпископами та вірянами по цілому світу. Фонд "Зцілення ран війни в Україні", заснований в 2024 році (Christian, 2025), об'єднав діяльність релігійних громад у США, які надавали допомогу у вигляді харчування, медичного забезпечення (ліки, санітарні набори, медичні візки тощо) (Caron, 2025). Фонд "Карітас-Спес Україна" з глобальної гуманітарної мережі Католицької Церкви активно працював над подоланням викликів війни відразу після її початку і на сьогодні надав допомогу понад 3,5 мільйона людей. Серед основних напрямів проєктів надзвичайного реагування Фонду є такі: забезпечення прихистку (шелтери), харчові продукти першої необхідності, психосоціальна підтримка, продукти гігієни, ліки, медикаменти, грошова допомога, гуманітарні вантажі¹. Найвиразнішим способом соціального партнерства цієї організації є швидке реагування на невідкладні потреби громадян, які опинилися у скрутній ситуації. Партнерами в їхній діяльності стали підрозділи місцевих органів влади, що відповідають за реалізацію соціальної політики в питаннях соціальних прав, соціального захисту та соціальних послуг населення.

Відразу після масштабного вторгнення почали створюватися локальні осередки "Карітас-Спес Україна" (Veitenhans, 2022), що дозволило пізніше, завдяки розлогій інфраструктурі їхнього проєкту "Реагування на надзвичайні ситуації та наслідки бойових дій в Україні", здійснювати оперативну роботу зі створення притулків, соціальних кухонь, гуманітарних центрів, надання фінансової допомоги, медичних ваучерів, допомоги в підготованні до зими тощо. Згідно зі Звітом незалежного фінального оцінювання проєкту "Caritas Spes Ukraine

¹ Карітас-Спес Україна. URL: <https://caritas-spes.org/ua>

Emergency Appeal..." експертами було надано рекомендації щодо продовження реалізації проєкту і, що особливо важливо для нас, рекомендовано "активізувати партнерство з представниками органів муніципального самоврядування, державного управління, місцевого бізнесу, що створює додаткові умови для формування у тих, хто отримує допомогу, психосоціального відчуття надійності та постійності" (Звіт незалежного фінального оцінювання проєкту..., 2024). Будучи інституційною структурою Католицької Церкви, фонд Карітас співпрацює з місцевими органами влади, а через них із представниками УПЦ, протестантськими та єврейськими громадами. Принагідно зазначимо (і це буде стосуватися усіх подальших прикладів діяльності різних релігійних організацій), що допомога надається усім, хто її потребує, незалежно від наявних або відсутніх релігійних переконань.

Як бачимо, діяльність релігійних громад та фондів, створених на їх основі та за їх участю, стає фактором поглиблення відносин між органами влади та локальними осередками релігійних спільнот. Додатковим результатом аудиту згаданого проєкту став висновок про необхідність "розробки інформаційних та промоматеріалів з метою формування пізнаваності Карітас-Спес у локальних осередках". На наш погляд, доцільність цього може бути пов'язана не тільки з потребою швидкого доступу бенефіціарів до допомоги, але й популяризації діяльності фонду з метою залучення партнерів з інших релігійних громад, волонтерів та спонсорської допомоги. Окрім цього, у Звіті сформульовано низку рекомендацій, урахування яких має покращити роботу Центрів. Пропозиція "активізації партнерства" з органами влади, вочевидь, стала продовженням впровадження виваженої політики в державно-конфесійних відносинах, прикладом чого може бути зустріч представників Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій (ВРЦіРО) з Прем'єр-міністром України в червні 2025 року. Саме на цій зустрічі, окрім слів вдячності в бік держави за "удосконалення законодавчої бази щодо діяльності військового капеланства, щодо спрощення процедур вивезення гуманітарної допомоги для переселенців, постраждалих регіонів та вразливих категорій громадян", було висловлено пропозицій щодо шляхів оптимізації у взаємодії між різними релігійними організаціями та органами владних повноважень (міністерства, відомства, управліннями тощо) у питанні "соціального служіння конфесій у контексті війни й післявоєнного відновлення України" (Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій зустрілася..., 2025).

Зрозуміло, що допомогу від центру Карітас отримують не тільки члени католицької громади України, адже його діяльність спрямована на підтримку внутрішньо переміщених осіб, осіб, які потребують особливої опіки та піклування, тих, хто вимушено опинився за межами Батьківщини. Завдяки запропонованій рекомендації відбуватиметься координація взаємодій Центру з тими релігійними спільнотами, що також беруть участь у наданні гуманітарної підтримки (громади ПЦУ, єврейські громади, релігійні громади Церкви Євангельських християн баптистів, та інші, внесені у перелік релігійних організацій, які належать до критично важливих для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період) (Про затвердження переліку юридичних осіб ..., 2025). Ми також бачили приклади, коли волонтери релігійних громад допомагали біженцям, надаючи тимчасове житло, посттравматичну

терапію та іншу необхідну підтримку. І на наш погляд, така консолідована співпраця громад виявилася можливою завдяки готовності до дії, своєчасної присутності в місцях, де це вкрай необхідно, спираючись на системи механізмів узгодженої взаємодії. Ми розуміємо, що не тільки виснажлива щоденна робота представників релігійних громад протягом війни проти нашої держави сприяє формуванню механізмів соціального партнерства в поточний час. Ми вважаємо, що ця діяльність має пролонговану динаміку, яка сприятиме консолідації української політичної нації. Наприклад, урочисті збори під гаслом "Шлях правди і милосердя", проведені в Центральній синагозі України (м. Київ), присвячені 160-тій річниці з дня народження Андрія Шептицького, стали важливим прикладом міжконфесійного діалогу між представниками різних релігійних громад. Варто також згадати подію серпня 2025 року, яка була присвячена переданню новопобудованого житла сім'ям загиблих воїнів ЗСУ. Це стало можливим завдяки спільній роботі єврейської релігійної громади, яку очолює Моше Реувен Асман, волонтерів, громадських об'єднань та рухів. Як згадував головний равін України, "Спільне горе на розрізняє віросповідань та національностей". Наприклад, завдяки співпраці з Державним Оператором Тилу (ДОТ) представникам юдейських та мусульманських громад в Україні в серпні 2025 року вдалося скоординувати дії із забезпечення військовослужбовців базовими умовами, "за яких вони можуть виконувати бойові завдання, не відступаючи від своїх релігійних переконань і культурних особливостей", зокрема запровадження харчування "відповідно до релігійно-канонічних норм" (ДОТ підписав меморандум про співпрацю ..., 2025).

Ще один приклад – це заходи, проведені Духовним управлінням мусульман України "Умма" та Українським католицьким університетом, або участь представників "Умма" у реалізації курсу для військових капеланів, що започаткувався Військовим інститутом Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Такі зустрічі сприяють міжконфесійній взаємодії під час війни, створюють умови для міжконфесійної діяльності та служіння у післявоєнний час. Адже саме це стає запорукою порозуміння та суспільної солідарності між представниками різних релігійних громад "у спільній справі допомоги військовим для збереження морального духу захисників України" (Попри пошкодження головна мечеть ДУМУ ..., 2025).

Спираючись на викладене, ми можемо зафіксувати загальну спрямованість, охарактеризувати тенденції поширення та виокремити особливості реалізації міжконфесійної співпраці в Україні.

Дискусія і висновки

Проаналізувавши практики міжконфесійної співпраці протягом чинного воєнного стану в нашій державі, ми можемо зробити певні висновки. Основними напрямками співпраці стали різноманітні за формою та обсягом заходи, спрямовані на забезпечення життєвих (матеріальних) потреб цивільного населення. Специфічна міжконфесійна комунікація відбувається на рівні інституціалізованого капеланства. Цільові групи, які є об'єктом допомоги, і з приводу яких ведеться міжконфесійна співпраця, не обираються за ознаками релігійної приналежності. Більшість спільних проєктів реалізується в Україні за безпосередньої участі органів владних повноважень та за їх підтримкою. Лідери релігійних громад убачають у своїй співпраці можливості для консолідації

українського суспільства та підкреслюють необхідність продовження такої співпраці в післявоєнний час.

Продовженням теми дослідження ролі міжконфесійної співпраці в умовах війни має стати аналіз різних аспектів участі релігійних лідерів нашої країни в міжнародних заходах. Головним завданням тут стає поширення правдивої інформації про злочини, що вчиняються проти громадян нашої держави та використання встановлених контактів для отримання міжнародної допомоги. Духовні лідери громад також усвідомлюють необхідність спрямовувати свою діяльність на підтримку українців за кордоном.

Внесок авторів: Зоя Швед – визначення теоретико-методологічних основ дослідження, аналіз джерел, формулювання висновків; Марія Нестерова – підготовка та систематизація емпіричної основи дослідження, узагальнення результатів дослідження.

Джерела фінансування. Це дослідження не отримало жодного гранту від фінансової установи в державному, комерційному або некомерційному секторах.

Список використаних джерел

DOT підписав меморандум про співпрацю з представниками релігійних спільнот у межах впровадження оновлених суспільств. (2025, 6 серпня). DOT. <https://dotua.org/ua/dot-pidpisav-memorandum-pro-spiivpraci-z-predstavnikami-reliigiinix-spiilot-u-mezah-vprovadzennia-onovlenix-suxpaikiv/>

Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій зустрілася з Прем'єр-міністром України. (2025, 12 червня). Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій (ВРЦіРО). <https://vrciro.org.ua/ua/events/the-ukrainian-council-of-churches-and-religious-organizations-met-with-the-prime-minister-of-ukraine>

Заява ВРЦіРО з приводу вимоги від держави-агресора щодо діяльності в Україні Російської православної церкви. (2025, 17 серпня). Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій (ВРЦіРО). <https://vrciro.org.ua/ua/statements/statement-by-the-ukrainian-council-of-churches-and-religious-organizations-regarding-the-demands-of-the-aggressor-state-concerning-the-activities-of-the-russian-orthodox-church-in-ukraine>

Звіт незалежного фінального оцінювання проєкту "Caritas Spes Ukraine Emergency Appeal: Continued Response to the War in Ukraine 2023–2024", який впроваджується Caritas Spes Ukraine. (2024). Center of Social Audit. https://caritas-spes.org/uploads/admin/External_Evaluation_EA31_2023_ukr.pdf

Міжконфесійна декларація: Заклик до совісті та солідарності з народом України. (2025, 17 липня). Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій (ВРЦіРО). <https://vrciro.org.ua/ua/statements/inteconfessional-declaration-a-call-to-conscience-and-solidarity-with-the-people-of-ukraine>

Попри пошкодження головної мечеть ДУМУ "Умма" продовжує служіння. (2025, 12 серпня). Умма. Духовне управління мусульман України. <https://surl.li/otpkzc>

Про затвердження переліку юридичних осіб – релігійних організацій, які належать до критично важливих для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період, Наказ № Н-21/11 (2025). <https://dcss.gov.ua/wp-content/uploads/2025/06/2025.pdf>

Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій, Закон України № 3894-IX (2024, 20 серпня). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 49. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3894-20#Text>

Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року "Про Стратегію воєнної безпеки України", Указ Президента України No. 121/2021 (2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>

У Карпатах пройшов Творчий християнський табір для дітей військово-службовців "ArtArea-2025". (2025, 26 липня). Департамент військового капеланства Патріаршої курії УГКЦ. <https://www.kapelanstvo.ugcc.ua/u-karpatakh-proyshiv-tvorchyy-khrystyianskyy-tabir-dlia-ditey-viyskovosluzhbovtiv-artarea-2025/>

Caron, D. (2025, February 28). *Working alongside the Vatican to serve the poor*. Cross Catholic Outreach. <https://crosscatholic.org/blogs/2025/02/working-alongside-the-vatican/>

Christian, G. (2025). *US Catholics help 'heal the wounds of war' in Ukraine through fund*. (2025, March 19). Catholic Review. https://www.cathstan.org/us-w/orld/us-catholics-help-heal-the-wounds-of-war-in-ukraine-through-fund?utm_source=chatgpt.com

Penner, P. (2024). Attitudes toward War and Peace in the Ukrainian Evangelical Context. *Religions*, 15(1), Article 24. https://www.mdpi.com/2077-1444/15/1/24?utm_source=chatgpt.com <https://doi.org/10.3390/rel15010024>

Ukraine Refugee Situation. (2025, October 3). Operational Data Portal (ODP). <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

Veitenhans, M. (2022, June 27). *Aid Delivered to Ukraine's Families – And How You Can Help*. Cross Catholic Outreach. <https://crosscatholic.org/blogs/2022/06/ukraine-aid-delivered/>

References

Caron, D. (2025, February 28). *Working alongside the Vatican to serve the poor*. Cross Catholic Outreach. <https://crosscatholic.org/blogs/2025/02/working-alongside-the-vatican/>

Christian, G. (2025). *US Catholics help 'heal the wounds of war' in Ukraine through fund*. (2025, March 19). Catholic Review. https://www.cathstan.org/us-w/orld/us-catholics-help-heal-the-wounds-of-war-in-ukraine-through-fund?utm_source=chatgpt.com

Despite the damage, the main mosque of the DUMU "Umma" continues to serve. (2025, August 12). Umma. Spiritual Administration of Muslims of Ukraine [in Ukrainian]. <https://surl.li/otpkzc>

DOT signed a memorandum of cooperation with representatives of religious communities within the framework of the implementation of updated dry rations. (2025, August 6). DOT [in Ukrainian]. <https://dotua.org/ua/dot-pidpisav-memorandum-pro-spiivpraci-z-predstavnikami-reliigiinix-spiilot-u-mezah-vprovadzennia-onovlenix-suxpaikiv/>

Interconfessional declaration: A call to conscience and solidarity with the people of Ukraine. (2025, July 17). All-Ukrainian Council of Churches and Religious Organizations (UCCRO) [in Ukrainian]. <https://vrciro.org.ua/ua/statements/inteconfessional-declaration-a-call-to-conscience-and-solidarity-with-the-people-of-ukraine>

On approval of the list of legal entities – religious organizations that are critically important for the functioning of the economy and ensuring the livelihoods of the population during a special period, Order No. H-21/11 (2025) [in Ukrainian]. <https://dcss.gov.ua/wp-content/uploads/2025/06/2025.pdf>

On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of March 25, 2021 "On the Military Security Strategy of Ukraine", Decree of the President of Ukraine No. 121/2021 (2021) [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>

On the protection of the constitutional order in the sphere of activities of religious organizations, Law of Ukraine No. 3894-IX (2024, August 20). *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR)*, 49 [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3894-20#Text>

Penner, P. (2024). Attitudes toward War and Peace in the Ukrainian Evangelical Context. *Religions*, 15(1), Article 24. https://www.mdpi.com/2077-1444/15/1/24?utm_source=chatgpt.com <https://doi.org/10.3390/rel15010024>

Report of the independent final evaluation of the project "Caritas Spes Ukraine Emergency Appeal: Continued Response to the War in Ukraine 2023–2024", implemented by Caritas Spes Ukraine. (2024). Center of Social Audit [in Ukrainian]. https://caritas-spes.org/uploads/admin/External_Evaluation_EA31_2023_ukr.pdf

Statement by the Ukrainian Council of Churches and Religious Organizations regarding the demands of the aggressor state concerning the activities of the Russian Orthodox Church in Ukraine. (2025, August 17). All-Ukrainian Council of Churches and Religious Organizations (UCCRO) [in Ukrainian]. <https://vrciro.org.ua/ua/statements/statement-by-the-ukrainian-council-of-churches-and-religious-organizations-regarding-the-demands-of-the-aggressor-state-concerning-the-activities-of-the-russian-orthodox-church-in-ukraine>

The All-Ukrainian Council of Churches and religious organizations met with the Prime Minister of Ukraine. (2025, June 12). The All-Ukrainian Council of Churches and Religious Organizations [in Ukrainian]. <https://vrciro.org.ua/ua/events/the-ukrainian-council-of-churches-and-religious-organizations-met-with-the-prime-minister-of-ukraine>

The creative christian camp for children of military personnel "ArtArea-2025" was held in the Carpathians. (2025, July 26). Department of military chaplaincy of the Patriarchal Curia of the UGCC [in Ukrainian]. <https://www.kapelanstvo.ugcc.ua/u-karpatakh-proyshiv-tvorchyy-khrystyianskyy-tabir-dlia-ditey-viyskovosluzhbovtiv-artarea-2025/>

Ukraine Refugee Situation. (2025, October 3). Operational Data Portal (ODP). <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

Veitenhans, M. (2022, June 27). *Aid Delivered to Ukraine's Families – And How You Can Help*. Cross Catholic Outreach. <https://crosscatholic.org/blogs/2022/06/ukraine-aid-delivered/>

Отримано редакцією журналу / Received: 01.08.25

Прорецензовано / Revised: 07.08.25

Схвалено до друку / Accepted: 10.09.25

Zoya SHWED, DSc (Philos.), Prof.
ORCID ID: 0000-0002-5766-1980
e-mail: shwedzoya@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Mariia NESTEROVA, PhD in Religious Studies
ORCID ID: 0000-0001-5784-4704
e-mail: mnesterova@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

INTERFAITH COOPERATION DURING THE EFFECT OF MARTIAL LAW IN UKRAINE

Background. *The article examines the features of interfaith cooperation of religious organizations of Ukraine from 2022 to 2025. During this period of ongoing military aggression against our state, religious communities were faced with the need to initiate their cooperation in those socio-humanitarian spheres in which it was necessary to develop new mechanisms for interaction with the state, social groups, find new opportunities for achieving goals as quickly as possible, and optimize cooperation with international non-governmental organizations and partners. The study is aimed at analyzing the main areas of activity of religious organizations in meeting the needs of the civilians and the military in the humanitarian (economic) assistance, psychological support, expanding the scope of international cooperation, and countering the propaganda narratives of the aggressor country.*

Methods. *The methods of monitoring, reconstruction, description, analysis, and generalization were used. The study is based on the principles of objectivity, plurality and impartiality. The empirical basis of the study is public materials from open sources.*

Results. *The features of interfaith cooperation of religious communities in Ukraine during martial law are considered on the example of humanitarian projects led by Caritas-Spes Ukraine (Catholic Church), the volunteer service of the Ukrainian Greek Catholic Church, the United Jewish Community, the Muslim Community "Umma" and others in cooperation with government authorities and non-religious public associations. The main areas of activity aimed at ensuring the vital needs of vulnerable segments of the population suffering from military aggression are identified. The specific role of the chaplaincy service as a factor ensuring the moral and psychological stability of servicemen is outlined and analyzed.*

Conclusions. *In the article has been established that the target groups that are the object of assistance and for which interfaith cooperation is conducted are not selected based on religious affiliation and are localized in Ukraine. It is substantiated that the participation of government authorities in the implementation of interfaith cooperation projects ensures their (projects) accessibility. Representatives of religious communities see in their cooperation an opportunity for the consolidation of Ukrainian society and emphasize the need to continue such cooperation after the end of the war. It is noted that the implementation of programs and projects of religious organizations contributes to the formation of civil society institutions that will guarantee the sustainable development of democracy in our country in the post-war period.*

Keywords: *interfaith cooperation, social partnership of the state and religious organizations, solidarity of religious communities, humanitarian activities of religious communities.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses, or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.

ФІЛОСОФІЯ

УДК 141.82 (091): (477) "198/199"
DOI: <https://doi.org/10.17721/sophia.2025.26.12>

Георгій ВДОВИЧЕНКО, д-р філос. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0002-8532-7672
e-mail: georgyvdivychenko@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

**КИЇВСЬКЕ ФІЛОСОФСЬКЕ КОЛО І КРИЗА МАРКСИЗМУ-ЛЕНІНІЗМУ
В КИЇВСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА
(80-ТІ – ПЕРША ПОЛОВИНА 90-Х РОКІВ ХХ СТ.)**

Вступ. Наголошено, що київське філософське коло 50–90-х років ХХ ст., представлене переважно випускниками філософського факультету КДУ ім. Т. Г. Шевченка – його викладачами і співробітниками Інституту філософії АН УРСР, було чільним учасником деградації ідеології сталінізму в УРСР. Підкреслено, що творці наших національних філософських освіти, науки і культури від хрущовської "відлиги" до фіналу "перебудови", а саме – директор цього інституту в 1968–2001 рр. В. Шинкарук, декани цього факультету – від В. Танчера до М. Тарасенка і А. Конверського – і їхні колеги спільно доклали до їх реорганізації в контексті критичного осмислення і аргументованого заперечення офіційних радянських ідеології та філософії.

Мета статті полягає в розгляді внеску цього Київського філософського кола до реформування, критики і деградації марксистсько-ленінської філософії у 80-х – на початку 90-х років ХХ ст. як у КДУ імені Т. Г. Шевченка, так і у філософських освіти, науки й культури УРСР загалом.

Методи. Для досягнення цієї мети використано сучасні та класичні методи як філософського й історико-філософського аналізу, так і низки новітніх гуманітарних дисциплін. Разом з основними принципами наукового пізнання: об'єктивності, системності та історизму, в статті задіяно логічний і історичний загальні методи. Поряд із методами біографічного аналізу постатей згаданого кола та соціокультурного аналізу поступу освітньо-наукового й суспільно-політичного життя УРСР другої половини ХХ ст. використано і методи структурно-функціонального та порівняльного аналізу еволюції тогочасних вітчизняної та закордонної філософських думок.

Результати. Розкрито, що у процесі критики та деградації марксистсько-ленінізму і його філософської основи взяли участь чотири генерації цього кола: від П. Копніна та його учнів С. Кримського, М. Поповича, А. Горак, І. Бичка до їхніх колег В. Шинкарука, Т. Яцук, Є. Бистрицького, А. Єрмоленка, А. Лоя, С. Пролєєва й інших. Широкий спектр їхніх праць часів "застою" і "перебудови", як і весь досвід їхньої педагогічної роботи на згаданому факультеті, виразно засвідчив їхній вагомий внесок до деідеологізації та демократизації вітчизняних філософських освіти, науки й культури в контексті творчого засвоєння ними найкращих інтелектуальних здобутків світового цивілізаційного поступу.

Висновки. Проаналізовано широкий спектр наукових та інших видань фахової філософської спільноти УРСР 70–90-х років ХХ ст. та інтерв'ю творців Київського філософського кола в проєктах з усної історії філософії першої чверті цього віку. Аргументовано, що вони засвідчують його принципове тематично-змістове долучення у науковій роботі та педагогічній діяльності наприкінці "застою" і протягом періоду "перебудови" в СРСР до світового постмодерного філософського життя. На підставі засвоєння досвіду неомарксизму та широкого спектра філософських учень постмодерну це коло ініціювало дерадянізацію вищої освіти УРСР.

Ключові слова: історія філософії України, Київське філософське коло 50–90-х років ХХ ст., Інститут філософії АН УРСР, КДУ імені Т. Г. Шевченка, усна історія філософії, П. Копнін, В. Шинкарук, А. Конверський, М. Тарасенко.

Вступ

У попередніх статтях (Вдовиченко, 2024а; Вдовиченко, 2024с) цього циклу публікацій, присвяченого занепаду, деградації і кризі тоталітарної "радянської" ідеології, як і її ж заполітизованого обґрунтування у філософських освіти, науки й культурі УРСР від сталінського до кінця постсталінського періодів її історії, висвітлено суттєвий внесок до цього процесу першого і другого покоління Київського філософського кола другої половини ХХ ст. У центрі дослідження у них постали два перші з чотирьох класифікованих нами етапів цих занепаду, деградації та кризи: 1) початковий, чи витоків критичного перегляду сталінського варіанту марксизму-ленінізму (кінець 40-х – кінець 50-х років ХХ ст.), та 2) другий, чи становлення системного критичного перегляду вказаного варіанта вже у світлі філософії постмодерну (кінець 50-х – середина 60-х років ХХ ст.). Головним суб'єктом ініціювання і втілення цих поступових та водночас незворотних змін у вітчизняному академічному і вишівському філософському процесі за хрущовської "відлиги", неосталінського "застою" і горбачовської "перебудови" стала Київська філософська школа другої половини минулого віку. Це – метафоричне позначення умовної спільноти науковців і викладачів Інституту філософії АН УРСР та філософського

факультету КДУ ім. Т. Г. Шевченка. Її чільними представниками – творцями і діячами, з кінця 40–50-х років ХХ ст. були учасники Другої світової війни М. Злотіна та П. Копнін, як і їхні старші та молодші колеги – від М. Юшманова і М. Гончаренка до їхніх учнів у згаданому виші М. Поповича, С. Кримського, В. Горського та інших. Вони спільно доклали до відродження і продовження у цих філософських установах найкращих традицій репресованого сталінізмом "філософського фронту" УСРР періоду "Розстріляного Відродження". Згадані київські філософські школа і, ширше, коло стали основним учасником і, власне, провідним суб'єктом інституціалізації рідної філософської думки як національної за постсталінського часу. Її поступ з другої половини 50-х років ХХ ст. визначався публічним і переважно підспудним критичним осмисленням марксизму-ленінізму з позицій нео- та, зокрема, не- й антимарксистських філософських ідей, учень і течій постмодерну.

Системно висвітлюючи цей процес як у двох згаданих вище публікаціях, так і в низці інших праць, передусім – у монографії (Вдовиченко, 2024b), присвяченій першому комплексному дослідженню здобутків проєктів з усної історії філософії у незалежній Україні, автор цієї статті перейшов у ній до питомого вивчення класифікованих ним же двох завершальних етапів згаданого

© Вдовиченко Георгій, 2025